

แนวคิดกับการศึกษาขบวนการเสรีไทย

การก่อตัวของกลุ่มบุคคลที่เรียกกันว่า "ขบวนการเสรีไทย" นั้น มีกิจกรรม การเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นและมีผลงานของการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นที่สำคัญคือ ช่วย ทำให้ฐานะของประเทศไทยไม่ตกไปอยู่ในข่ายของประเทศผู้แพ้สงคราม อย่างเช่น ที่เกิดกับประเทศญี่ปุ่น-อักษะเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร อีกทั้งการต่อต้านญี่ปุ่นนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป ในดินแดนแถบประเทศเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เปิดฉากบุกกรุกเข้ามาและครอบครองดินแดนแถบนี้ ในระหว่างสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และการต่อต้านญี่ปุ่นก็เป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏและ พบเห็นได้ ในหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและหรือบันทึกของอดีตเสรีไทย ทั่ว ๆ ที่ทยอยเผยแพร่ออกมานับแต่ภายหลังสงครามโลกา ยุติลง ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจก็ตาม

สิ่งเหล่านี้มีผลทั้งโดยตรงและอ้อม ที่ทำให้ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นกลายเป็น แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ในการศึกษาและ อธิบายเรื่องราวของขบวนการเสรีไทย เห็นได้จากนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยสงคราม โลกครั้งที่ 2 จำนวนมาก อาทิ แฉมสุข มุมนนท์ (2521) สมโชค สวัสดิรักษ์ (2524) อัญชลี สุขศิริ (2525) อุบล จิระสวัสดิ์ (2517) และ John B. Haseman (1978) เป็นต้น มักมองการปรากฏตัวของขบวนการเสรีไทยผ่านขบวนการ ต่อต้านญี่ปุ่น โดยให้ความสนใจขบวนการเสรีไทยในฐานะที่เป็นชื่อเรียกขบวนการต่อต้าน ญี่ปุ่นของไทย ด้วยการมุ่งค้นหากลุ่มคนไทยที่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ กลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา นำโดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. กลุ่มคนไทยในอังกฤษที่มีกลุ่มนักเรียนไทยมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็น หัวเรี่ยวหัวแรง และกลุ่มคนไทยภายในประเทศที่มีนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์เป็นแกนนำ และเน้นกิจกรรมต่อต้านญี่ปุ่นที่แต่ละกลุ่มเคลื่อนไหว จนในท้ายที่สุด ได้รวมเป็นขบวนการเดียวกัน เรียกชื่อว่า ขบวนการเสรีไทย ดังเช่นคำอธิบายที่ว่า

ตลอดระยะเวลาที่กองทหารญี่ปุ่นอยู่ในประเทศไทย, คนไทยได้ก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นทั้งในประเทศไทยและนอกประเทศไทย ถ้าจะแบ่งขบวนการต่อต้านก็แบ่งได้ 2 ระยะคือ ระยะแรกตั้งแต่วันที่ญี่ปุ่นบุกเข้าประเทศไทยในวันที่ 8 ธันวาคม 2488 จนถึงเดือนสิงหาคม 2487 ซึ่งเป็นระยะที่คนไทยภายในประเทศไทย อเมริกาและในอังกฤษก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นในประเทศไทยนั้น ๆ และดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำไม่รวมมือกัน ส่วนในระยะที่ 2 เป็นขบวนการระหว่างเดือนสิงหาคม 2487 ถึงเดือนสิงหาคม 2488 เมื่อขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเข้ามารวมมือประสานงานกันดำเนินการทำลายล้างญี่ปุ่น โดยมี พุฒา ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็นหัวหน้า ขบวนการนี้ใช้ชื่อว่า ขบวนการเสรีไทย... (แถมสุข นุ่มนนท์ 2521:111-112)

ภายใต้แนวคิดนี้การต่อต้านญี่ปุ่นได้กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาเรื่องราวของขบวนการเสรีไทย ดังเช่นการศึกษาขบวนการเสรีไทยที่เน้นว่า "การศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงจะเน้นศึกษาถึงบทบาทของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ขบวนการเสรีไทย ในการดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นทั้งภายในและภายนอกประเทศ" (อัญชลี สุทธิ 2525:2; กู Haseman 1978:1-4) ความสำเร็จอันเป็นมาของการต่อต้านญี่ปุ่นแต่ละกลุ่ม ซึ่งหมายถึงการก่อกำเนิด การเคลื่อนไหว ความพยายามประสานงานและการรวมเป็นขบวนการเดียวกันเพื่อสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร โดยมีทั้งในด้านการให้ความร่วมมือและช่วยเหลือทางทหารแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร อาทิ การให้ข่าวสารทางทหารและยุทธศาสตร์ การสร้างสนามบินลับและการฝึกอาวุธพลพรรคใต้ดิน เพื่อเตรียมให้ความสนับสนุนแผนการรุกใหญ่ของฝ่ายสัมพันธมิตร ในการขับไล่กองทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย และในด้านการพยายามเปิดเจรจาทางการเมืองระหว่างประเทศกับฝ่ายสัมพันธมิตร มีการส่งคณะทูตใต้ดินชุดต่าง ๆ ออกไปเจรจามีปัญหาเอกราช-อธิปไตยของชาติภายหลังสงครามมา โดยเฉพาะกับประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ และในท้ายที่สุดคือการอธิบายถึงผลการปฏิบัติงานของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งมีผลสำคัญทำให้ไทยรอดพ้นจากสถานะของประเทศผู้แพ้สงคราม (แถมสุข นุ่มนนท์ 2521:111-137; สมโชค สวัสดิ์รักษ์ 2524:171-184; อัญชลี สุทธิ 2525; อุดล จิระสวัสดิ์ 2517:170-201; Haseman 1978)

ความพยายามอธิบายเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยที่กระทำซ้ำๆกันมา จึงเป็นเพียงการเสริมความเข้มข้นให้กับคำอธิบายที่ค้างอยู่ก่อนหน้านี้ การเพิ่มพูน

หอสมุดกลาง สถาบันวิจัยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายละเอียดและกิจกรรมต่อต้านญี่ปุ่นจำนวนมากขึ้น เพื่อยืนยันข้อเสนอหลักและคงโครงสร้างการอธิบายที่มีการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นแกนกลางไว้ ข้อต่างของคำอธิบายภายใต้แนวคิดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นนี้ มีเพียงสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ข้อเสนอหลักเท่านั้น อันเป็นผลเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวของหลักฐานบันทึกของอดีตเสรีไทย ที่เด่น ๆ มีอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ

ประการแรกเป็นปัญหาเกี่ยวกับกรณีการให้มูลค่าการต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่คำอธิบายในระยะแรก (ปี พ.ศ. 2521 ดอยหลังกลับไป) ได้ให้มูลค่าและความสำคัญกับการต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ค่อนข้างสูง โดยอาศัยงานบันทึกของ พล.อ.เนตร เชมะโยธิน (2510 ก, ข) เป็นหลักในการอธิบาย (ดู แถมนุช นุมนนท์ 2521:130-134; รอง ศยามานนท์ 2521:208-209; อุดจระสวัสดิ์ 2517:189-197; Haseman 1978:60-69) แต่คำอธิบายในระยะหลัง (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา) กลับไม่ยอมรับและให้มูลค่ากับการต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ค่อนข้างต่ำ เข้าใจว่างานวิจัยชิ้นหลังคงได้รับอิทธิพลการเผยแพร่จากงานบันทึกของนายปรีดี พนมยงค์ (2521) เรื่อง "หลักฐานสำคัญทางประการเกี่ยวกับสถานะสงครามของประเทศไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาค 1" ซึ่งเห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีหน้าที่ต้องการเข้าร่วมสงครามข้างญี่ปุ่นก่อนที่กองทหารญี่ปุ่นจะบุกรุกเข้ามา และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ด้วยหวังจะได้รับดินแดน 4 รัฐ ในมลายูกลับคืนมาจากอังกฤษ การต่อต้านญี่ปุ่นของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ปรากฏในคำอธิบายในระยะหลัง มักถูกประเมินไปในลักษณะที่ว่า "อย่างไรก็ดีพฤติการณ์ต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. ๗ ไม่เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปพิจารณาว่าเป็นการแก้ตัวของจอมพล ป. ๗" (อัญชลี สุทธิ 2525:41) หรือที่ว่า "ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งคิดจะหักหลังญี่ปุ่นในระยะตอนปลายสงครามครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่มีแผนการณ์ที่จะต่อต้านหรือขับไลกองทหารญี่ปุ่นออกไปจากประเทศจริง" เป็นแค่เพียง "เพื่อจะเป็นข้อแก้ตัวต่อฝ่ายสัมพันธมิตรเมื่อสงครามยุติลง" (สมโชค สวัสดิ์รักษ์ 2524:88) และโดยทั่วไปจึงไม่ได้ถูกนำมากล่าวถึง (ดู Charivat Santaputra 1985:315-328)

ประการที่สองนั้นเป็นปัญหาเกี่ยวกับกรณี การให้คุณค่าต่อคำกล่าวของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในกรณีสาเหตุที่สหรัฐอเมริกาไม่ประกาศสงครามกับรัฐบาลไทย ต่อกรณีนี้ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช (2509 ก:97-98) ได้แสดงปรากฏการณ์เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ไว้ว่า

...ก่อนรัฐบาลหุ่นขี้คน (หมายถึงรัฐบาลจอมพล ป.) ประกาศสงคราม ใ้มีคำสั่งไปควยวาทินำความไปแจ้งที่กระทรวงการต่างประเทศอเมริกา ชาวเจา นำสำเนาโทรเลขไปให้เขา แต่บอกกับเขาว่าชาวเจาไม่ยอมเป็นตัวแทนประกาศสงครามกับอเมริกา... ทางกระทรวงการต่างประเทศของเขาก็ให้ชีวิตขึ้นนอกคำรับอย่างเดียวกับเรา บอกว่าเมื่อทุกตัวแทนไม่ยอมประกาศสงครามเป็นทางการ เขาก็จะไม่รับรูและไม่ประกาศสงครามกับไทยเป็นทางการ...

เข้าใจว่าคำกล่าวของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ดังกล่าวนี มีอิทธิพลต่องานวิจัยในระยะแรก เห็นได้จากคำอธิบายในระยะนี้ ได้เน้นสาเหตุที่สหรัฐอเมริกาไม่ประกาศสงครามกับรัฐบาลไทยเป็นเพราะ "ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เอกอัครราชทูตไม่ยอมยื่นคำประกาศสงครามต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอเมริกา ตามที่ได้รับคำสั่งจากกรุงเทพฯ" (แถมสุข นุ่มนนท์ 2521:30) หรือเป็นเพราะว่า "หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ไม่นำคำประกาศสงครามไปยื่นต่อ นายคอร์ดล ฮัลล์ (Cordell Hull) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา" (รอง ศยามานนท์ 2521:201) และหรือเป็นเพราะว่า ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช "ได้เก็บใบประกาศสงครามไว้ในกระเป๋า เพราะมีความเชื่อมั่นว่าการประกาศสงครามนี้ มีใจความปรารถนาของประชาชนชาวไทย" (Haseman 1978:29) อย่างไรก็ตาม ภายหลังจาก นายปรีดี พนมยงค์ (2522:8-13) ได้นำเอกสารชุด Foreign Relations Of The United States ค.ศ. 1942 เล่ม 1 ออกมาโต้แย้งกับคำกล่าวของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ในกรณีนี้ โดยเห็นว่ารัฐบาลจอมพล ป. พินฺสุณสงคราม "ได้แจ้งประกาศสงครามแก่กงสุลสวีตประจำกรุงเทพฯ ซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตั้งเป็นตัวแทนดูแลผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา" จึงไม่มีเหตุผลที่รัฐบาลต้องส่งใบประกาศสงครามเป็นการเข้าไปยังสถานทูตไทยประจำกรุงเทพฯ ซึงค์อื่น และอัครราชทูตไทยประจำกรุงเทพฯ ซึงค์อื่น ได้ประกาศตัดขาดกับรัฐบาลก่อนหน้าประกาศสงครามแล้ว การเผยแพร่งานบันทึกของ

นายปรีดี พนมยงค์ ดังกล่าวนี้อาจมีอิทธิพลต่องานวิจัยในระยะหลังซึ่งได้ยกเลิกข้อความที่ผ่านมาและแทนที่ด้วยข้อความใหม่ คือรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม "ได้แจ้งการประกาศสงครามแก่กงสุลสวิทประจำกรุงเทพฯ ซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตั้งเป็นตัวแทนดูแลผลประโยชน์ของตน เมื่อรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้รับแจ้งการประกาศสงครามแล้ว ได้ใช้วิธีการยับยั้ง" (อัญชลี สุขศิริ 2525:67) และได้ลดคุณค่าเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวที่ว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่นำใบประกาศสงครามยื่นต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศอเมริกันนั้น ซึ่งเป็นข้อความที่ปรากฏโดยทั่วไป (ดู Harris 1972:293; Martin 1963:460-461) ว่าเป็นเรื่อง "ไม่จริง" (Myth) (ดู Charivat Santaputra 1985:324)

การศึกษาเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยภายใต้แนวคิดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นนี้ แม้ดูเหมือนว่าจะมีลักษณะพลวัตรคือมีการเสนอประเด็นใหม่หมุนเวียนเข้ามาเสนอ แต่การศึกษาในลักษณะ เช่นนี้กลับค่อนข้างอยู่ตัวและคงที่ ทั้งนี้เพราะประเด็นที่มีการถกเถียงกัน เป็นเพียงสิ่งที่เคลื่อนไหวรอบข้อเสนอลหลัก ซึ่งไม่ได้กระโดดออกนอกวงของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเลยก็ว่าได้ การศึกษาขบวนการเสรีไทยเป็นการเน้นย้ำแต่ไพล่ประเด็นการต่อต้านญี่ปุ่นและเคลื่อนไหวอยู่ในบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 ตลอดมา การอธิบายเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยตามข้อเสนอนี้ จึงมีลักษณะเป็นโครงสร้างและมักประกอบไปด้วยกลุ่มคำอธิบายจำนวนหนึ่ง สำหรับใช้อธิบายหรือศึกษาขบวนการเสรีไทยซึ่งมีลักษณะเด่น 4 ประการด้วยกันคือ ประการแรก ขบวนการเสรีไทยจะประกอบด้วยกลุ่มคนไทยที่เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น 3 สาย ได้แก่ กลุ่มภายในประเทศไทย กลุ่มภายนอกประเทศที่สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ประการที่สอง ขบวนการเสรีไทยเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่อต้านญี่ปุ่นทั้ง 3 สายนั้น ได้ประสานและเคลื่อนไหวเป็นขบวนการเดียวกัน ประการที่สาม การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมีแกนกลางอยู่ที่การต่อต้านญี่ปุ่น เพื่อมุ่งทำลายล้างกองทหารญี่ปุ่นภายในประเทศไทย ขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ใหญ่หรือได้รับความสนับสนุนจากประชาชนจำนวนมาก ประการที่สี่ ขบวนการเสรีไทยสลายตัวลงเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ (ดู สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2527:3-11)

อย่างไรก็ตามข้อเสนองี้เกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย ที่มีความพยายามเสนอครั้งแล้ว

ครั้งแล้วจนกลายเป็นโครงสร้างข้างต้นนี้ กลับไม่ได้นำมาซึ่งความเข้าใจต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยมากนัก เนื่องจากการอธิบายที่หมุนเวียนและสับสนเปลี่ยนอยู่ภายในโครงสร้างนั้น เริ่มมาจากการมองขบวนการเสรีไทยผ่านขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น โดยถือว่า การปรากฏตัวของขบวนการเสรีไทยเป็นเพียงการเคลื่อนไหวขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทย ความสนใจที่มีอยู่เกือบทั้งหมดจึงอุทิศให้กับเพียงประเด็นการต่อต้านญี่ปุ่น ดูเหมือนเพราะถือว่าเพียงการแสวงหากิจกรรมการต่อต้านญี่ปุ่น ก็เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความเข้าใจ การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในท้ายที่สุด การศึกษาในลักษณะเช่นที่มานี้จึงไม่เคยตั้งคำถามกลับจากแนวคิดที่ครอบคลุมอยู่คือขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น และสิ่งเฉพาะที่พบเห็นของไทยคือหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยว่า ลำพังเพียงการมุ่งค้นหาการต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งมีอยู่อย่างมากมายและหลากหลายนั้น จะเป็นสิ่งพอเพียงต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยหรือไม่ การขาดคำถามหลักดังกล่าวนี้มีส่วนทำให้หลักฐานบันทึกของอดีตเสรีไทยจำนวนมาก มักถูกงานวิจัยที่ผ่านมาใช้หมดไปเพียงเพื่อยืนยันแนวคิดขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น และที่สำคัญคือทำให้ขบวนการเสรีไทยกลายเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ใหญ่โตเกินความเป็นจริง

การศึกษาขบวนการเสรีไทยที่ผ่านมา นั้น ดูเหมือนมีจุดเริ่มต้นเชื่อว่าขบวนการเสรีไทยเป็นขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ใหญ่โต มีการจัดองค์การที่ดีและมีพลพรรคหรือประชาชนคนไทยเข้าร่วมขบวนการเป็นจำนวนมาก อย่างเช่นในงานวิจัยของแอมสูลซ์ นูมนนธ์ (2521:137) ได้อธิบายกำลังของขบวนการเสรีไทยไว้ว่า "ในราวเดือนมิถุนายน 2488 หน่วยทหารเสรีไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ มีประมาณ 50,000 - 90,000 คน" และ "ทหารเหล่านี้ได้รับการฝึกมาอย่างดี และต่างเตรียมพร้อมที่จะสู้รบกับญี่ปุ่น เพียงแต่คอยสัญญาณจากฝ่ายสัมพันธมิตรว่าจะให้ลงมือเมื่อไหร่เท่านั้น" แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าการเสนอตัวเลขพลพรรคขบวนการเสรีไทยจำนวนมากของแอมสูลซ์ นูมนนธ์ ดังกล่าวนี้เป็นตัวเลขที่ถูกเสนอขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้อ้างอิงจากหลักฐานแหล่งใด เข้าใจว่าตัวเลขที่แอมสูลซ์ นูมนนธ์ เสนอขึ้นนี้ คงนำมาจากงานเขียนของ Jr. V. James Martin (1963:463) ซึ่งได้เสนอไว้ว่า "กำลังเสรีไทยที่เป็นหน่วยติดอาวุธพร้อมด้วยเครื่องมือต่าง ๆ เป็นองค์การที่มีระเบียบและได้รับการฝึกหัดมาเป็นอย่างดีแล้วนั้น มีจำนวนอยู่ในระหว่าง 50,000 - 90,000 คน" ในงานวิจัยของ John B. Haseman (1978:

126) ก็ได้นำเอาตัวเลข 50,000 - 90,000 คน ของ Martin นี้ มาสนับสนุนและยืนยันพลพรรคของขบวนการเสรีไทย แต่ Haseman ก็เช่นเดียวกับแถมสุข นูมนนท์ และงานวิจัยอื่น ๆ ที่พูดถึงพลพรรคหรือกองกำลังใต้ดินของขบวนการเสรีไทยไปปริมาณจำนวนมาก โดยไม่ได้มีการพิสูจน์ตัวเลขเหล่านี้อย่างหนักแน่นหรือจริงจัง แต่ประการใด

ที่จริงจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยที่ Martin เสนอไว้ประมาณระหว่าง 50,000 - 90,000 คนนั้น ก็เป็นตัวเลขที่ถูกเสนอขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้อ้างอิงจากหลักฐานแหล่งใดเช่นกัน หลักฐานร่วมสมัยที่ใ้ภาพพลพรรคของขบวนการเสรีไทยไปปริมาณมากที่สุดคือ "X.O. Group เรื่องภายในขบวนการเสรีไทย" ของฉันทนา (2522) ในหลักฐานนี้ไ้ระบุว่า "เพียงแค่วันที่ญี่ปุ่นยอมจำนนในเดือนสิงหาคม 2488 ขบวนการเสรีไทยมีกำลังคนซึ่งพร้อมสรรพไปช่วยอาวุธทันสมัยที่ไ้รับจากสัมพันธมิตรสำหรับจะปฏิบัติการไ้ในระหว่าง 45,000 ถึง 50,000 คน" (ฉันทนา 2522:312-313) ตัวเลขของฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ) ดังกล่าวนั้นน้อยกว่าของ Martin อยู่ราวครึ่งหนึ่ง แต่ตัวเลขของฉันทนาก็ยังเป็นตัวเลขที่มากเกินไปสำหรับขบวนการเสรีไทย เมื่อเทียบกับหลักฐานอื่น ๆ ซึ่งระบุหรือเสนอไว้ในราวจำนวน 10,000 คนเท่านั้น นายทวี บุญยเกตุ (2516:335) ผู้รับผิดชอบเป็นหัวหน้าฝึกพลพรรคกล่าวว่า "การตั้งหน่วยพลพรรคนั้นยังไ้ไม่ได้ตั้งครบถ้วนตามที่ได้ตกลงกันไว้ก็พอไ้สงครามไ้ยุติลงเสียก่อน... ฉะนั้นจำนวนพลพรรคที่มีอยู่จริง ๆ เมื่อสงครามยุติลง จึงมีอยู่เพียงประมาณ 10,000 คนเท่านั้น" นิคอล สมิท (Nichol Smith) นายทหารอเมริกันผู้ทำงานอยู่หน่วยโอ. เอส. เอส. และไ้ลี้ภัยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยพบกับนายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงปลายสงครามมา ปี พ.ศ. 2488 ไ้กล่าวถึงการเตรียมฝึกพลพรรคจากการสนทนากับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งไ้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า "จุดประสงค์ของเราคือ 10,000 คน" (Smith and Clark 1945:281) Harris R. Smith (1973:310-311) อาศัยข้อมูลทางทหารจากนายทหารอังกฤษที่เดินทางเข้ามาประเทศไทยในช่วงปลายสงครามมา ไ้กล่าวว่า "เมื่อสงครามไ้ใกล้จะสิ้นสุด กองกำลัง 10,000 คนในไทย (หมายถึงพลพรรคเสรีไทย) ไ้รับอาวุธเพียง 175 คันเท่านั้น" Andrew Gilchrist (1970:248) นายทหารอังกฤษผู้ทำงานอยู่ในหน่วย Force 136 ไ้ประเมินจำนวน

พลพรรคเสรีไทยจากจำนวนอาวุธที่ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งเข้ามาให้ว่า "แม้จะประมาณกันว่า อาจจะมีมาก แต่ก็อยู่ในระหว่างไม่เกินกว่า 10,000 คนมากนัก"

จำนวนพลพรรคเสรีไทย 10,000 คน ข้างต้นนี้ เป็นตัวเลขต่ำสุดที่พบในหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย เข้าใจเอาว่าการประเมินตัวเลขนี้ผู้นำขบวนการเสรีไทย อาทิ นายทวี บุญยเกตุ และนายปรีดี พนมยงค์ คงจะประเมินจากเขตปฏิบัติการหรือการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคเสรีไทย ซึ่งกำหนดไว้รวม 24 เขต โดยฝ่ายสหรัฐอเมริกาหรือหน่วย โอ. เอส. เอส. รับผิดชอบ 13 เขต ฝ่ายอังกฤษหรือหน่วย กองกำลัง 136 รับผิดชอบ 11 เขต และแต่ละเขต "ใ้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีค่ายละ อย่างน้อย 500 คน" (ดู ทวี บุญยเกตุ 2516:334-335) จำนวน 10,000 คน จึงน่าจะ เป็นตัวเลขสูงสุดที่มีการประเมินพลพรรคของขบวนการเสรีไทยเมื่อสงครามโลกา ยุติลง แต่จากการสัมภาษณ์อดีตเสรีไทยในระดับพลพรรคหรือที่เข้าไปฝึกพลพรรคในเขต จังหวัดต่าง ๆ บางคนหรือบางแห่ง พบว่าตัวเลข 10,000 คน นี้ก็ดูยังจะเป็นตัวเลข ที่มากไปสำหรับขบวนการเสรีไทย เพราะบางแห่งหรือบางเขตจังหวัดที่กำหนดไว้ก็ไม่ได้ มีการฝึกหรือจัดตั้งค่ายเสรีไทย และบางเขตจังหวัดที่มีการจัดตั้งค่ายเสรีไทย จำนวน พลพรรคที่มีการฝึกอบรมส่วนใหญ่ต่ำกว่า 500 คน ที่มีการกำหนดไว้ เช่นที่เขตจังหวัด อุบลราชธานี ระดับพลพรรค 2 คน คือ นายเทอด บุญรัตน์พันธ์ (ครูประจำโรงเรียน จังหวัด) และนายโพธิ์ ชัมภรัตน์ (ครูประจำโรงเรียนจังหวัดและเป็นหลานนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์) ให้สัมภาษณ์ถึงการจัดตั้งค่ายและการฝึกพลพรรคในเขตอุบลราชธานีมีเพียงราว 300 คน คือได้ทำการฝึกอบรมอาวุธทั้งหมด 3 รุ่น ๆ ละ ประมาณ 80-100 คน (ฉันทนา ระบุว่าเขตนี้มีถึง 3,000 คน) ที่เขตจังหวัดขอนแก่น นายเสนาะ นิลกำแหง (นักเรียน ไทยในอังกฤษ) ให้สัมภาษณ์ว่าฝึกพลพรรคได้ราว 400 คน ที่เขตจังหวัดเพชรบุรี นายศุภโยค พานิชวิทย์ (นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง) และ นายเป้า ชำอุไร (นักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา) ให้สัมภาษณ์ถึงการจัดตั้งค่ายและ การฝึกพลพรรคในเขตนี้ในขั้นแรกมีเพียง 20-40 คน ต่อมาขยายได้ราว ๆ 200 คน (ฉันทนาระบุว่าเขตนี้มีถึง 1,000 คน) ที่เขตจังหวัดแพร่ นายทวีศักดิ์ สินธุวงศ์ (คนสนิทของนายทอง กันทาธรรม) ให้สัมภาษณ์ถึงการฝึกพลพรรคในเขตนี้ว่า สามารถ ฝึกครูประจำบาล จำนวน 2-3 รุ่น ๆ ละ 60-70 คน ที่เขตจังหวัดตาก นายอรุณ สรเทศน์

(นักเรียนไทยในอังกฤษ) ให้สัมภาษณ์ว่าได้ฝึกพลพรรคที่มีอยู่ในค่ายประมาณ 100 กว่าคน ส่วนที่เขตจังหวัดสุโขทัย นายอรุณ สรเทศน์ ให้สัมภาษณ์ว่าไม่พร้อมที่จะจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคคนจึงเดินทางต่อไปที่จังหวัดตากแทน ที่เขตจังหวัดลำปางนายยศ พันธุมเสน (นักเรียนไทยในอังกฤษ) ให้สัมภาษณ์ว่าไม่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรค มีผู้ช่วยเพียง 6-7 คน ทำหน้าที่หาข่าวและให้ข่าวสารแก่ฝ่ายอังกฤษ (ฉันทนาระบุว่าเขตภาคเหนือทั้งหมดมีราว 5,000 คน) ที่เขตหัวหินมีประมาณ "150 คน" (หงษ์., สบ. 6/6 "เรื่องค่านายใช้") (ในเขตหัวหินนี้ฉันทนาระบุว่ามีพลพรรค 1,000 คน) ที่เขตจังหวัดชุมพรไม่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรค เพราะ "ตำรวจไม่สามารถเข้าถึงประชาชน" (กูเจียบ อัมพูนันท์ 2501: 243-248) ที่เขตจังหวัดนครศรีธรรมราช นายเปรม บุรี และนายสำราญ วรรณพฤษ (นักเรียนไทยในอังกฤษ) ให้สัมภาษณ์ว่าในเขตนี้ไม่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคที่เขตจังหวัดสงขลา-นราธิวาส พ.ท.อ. (พิเศษ) ธนา โปษยานนท์ (นักเรียนไทยในอังกฤษ) ให้สัมภาษณ์ถึงการฝึกอบรมพลพรรคเสรีไทยว่า "ก่อนสงครามสงบ ผมมีกำลังอยู่ในบังคับบัญชากว่า 400 คน"

การฝึกพลพรรคเสรีไทยที่มีการกำหนดใน 24 เขตจังหวัดนั้น กูเหมือนมีอยู่เพียง 3-4 เขตจังหวัดเท่านั้น ที่มีพลพรรคเกิน 500 คนขึ้นไป เช่นที่เขตจังหวัดชลบุรีซึ่งกล่าวกันว่าเป็นเขตฝึกพลพรรคเสรีไทยใหญ่ที่สุด "ค่ายที่มีจำนวนพลพรรคมากที่สุด คือมีนับด้วยเรือนพันก็ได้อีก พลพรรคที่จังหวัดชลบุรี ที่หลังวัดเขาบางทราย เพราะที่นั่นเราใช้พวกนักศึกษาและนิสิตของมหาวิทยาลัยกับพวกพรรคนาวิกโยธิน" (ทวี บุญยเกตุ 2516: 334-335) ทหารนาวิกโยธินในบังคับบัญชาของ พล.ร.ท.ทหาร ขำศิริชัย ที่เข้าร่วมฝึกในเขตนี้มีราว "1,000 คน" (อาานนท์ ๗ ป้อมเพชร, สัมภาษณ์) ส่วนพวกนักศึกษาและนิสิตมหาวิทยาลัยนั้น ถูกจัดตั้งขึ้นในรูปของนักเรียนนายสิบสารวัตรทหาร อยู่ในบังคับบัญชาของ พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ มีจำนวน 389 คน (ที่ระลึก สท. 2488 2516: ไม่ปรากฏเลขหน้า) นายอาานนท์ ๗ ป้อมเพชร (นักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา) ให้สัมภาษณ์จำนวนพลพรรคในเขตจังหวัดชลบุรี-ระยองว่า มีอยู่ประมาณ 2,000 คน เขตจังหวัดที่ใหญ่รองลงมาได้แก่เขตจังหวัดกาญจนบุรี ตามบันทึกของนิคอล สมิท (Smith and Clark 1945:256-257) และจากการให้สัมภาษณ์ของ พ.ท.ค.ประภัสร์ รัชชกุล

(ผลสำรวจประจำจังหวัดกาญจนบุรีในขณะนั้น) ได้ระบุว่ามียุวชนอยู่ในระหว่างประมาณ 1,000-1,200 คน ที่เขตจังหวัดอุตรดิตถ์มีตัวเลขอยู่ในระหว่าง 300-1,000 คน (ดู อ้วน นาคกรรพ 2519:69-70) และที่เขตจังหวัดสกลนครภายใต้การนำของ นายเตียง ศิริขันธ์ น่าจะเป็นอีกเขตหนึ่งที่มีพลพรรคเกิน 500 คน

จากการตรวจสอบจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยในเขตจังหวัดต่าง ๆ ดังที่กล่าวมานี้ แม้จะเป็นการตรวจสอบที่ค่อนข้างหยาบ แต่อย่างน้อยก็ช่วยให้เห็นว่า ขบวนการเสรีไทยมิใช่ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่ใหญ่โตดังที่มีการอธิบายกันตลอดมา จำนวนพลพรรคเสรีไทยที่ส่วนกลางหรือกองบัญชาการขบวนการเสรีไทยได้จัดให้มีการสวนสนามภายหลังสงครามโลกา ยุติ ในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 โดยมีพลพรรคเข้าร่วมเดินสวนสนามทั้งสิ้นประมาณ 8,000 คน" (ทวี บุญยเกตุ 2516: 327-328) ตัวเลขนี้อันที่จริงน่าจะเป็นตัวเลขที่ใกล้เคียงกับจำนวนพลพรรคของขบวนการเสรีไทยที่มีอยู่ในขณะนั้นมากที่สุด เพราะในความเป็นจริงผู้ที่เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยส่วนใหญ่เป็นพวกที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากระบบราชการ และข้อสำคัญคือการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของขบวนการเสรีไทยนั้น มิได้ถูกผลักดันมาจากความเกลียดชังและหรือความโหดร้ายของกองทหารญี่ปุ่น สิ่งนี้ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยไม่มีฐานประชาชนอย่างกว้างขวาง ไม่เหมือนกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในแถบประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีฐานประชาชนในการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง เช่นในเวียดนามหรืออินโดนีเซีย (มาเลเซีย) เป็นต้น ประการสำคัญคงเป็นผลเนื่องมาจากลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยและการเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นในไทย มีความต่างไปจากประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน กล่าวคือ

ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ล้วนต่างตกเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรป-สหรัฐอเมริกา ประชาชนได้รับการกดขี่และได้มีความพยายามเคลื่อนไหวต่อต้านผู้ปกครองชาวต่างชาติ การเคลื่อนไหวนี้จะกลายเป็นพื้นฐานที่ดีในการก่อตัวของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น เช่นขบวนการเวียคมินห์ในเวียดนาม ส่วนประเทศไทยเป็นประเทศเดียวที่รอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของประเทศยุโรป-สหรัฐอเมริกา สิ่งเหล่านี้ทำให้ประชาชนคนไทยมีความต่างไปจากประชาชนในประเทศแถบเพื่อนบ้านด้วยกัน

ในประการสำคัญคือไม่มีประสบการณ์อันเลวร้ายจากการยึดครองของคนต่างชาติ ด้วยพื้นฐานเช่นที่กล่าวมานี้มีส่วนทำให้สังคมไทย ไม่มีทัศนคติหรือปฏิกิริยาต่อต้านคนต่างชาติ อย่างรุนแรง การบุกรุกเข้ามาและการคงอยู่ของกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยในระหว่างช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น แม้จะมีส่วนส่งผลกระทบต่อคนไทยทั้งโดยในทางตรงและอ้อม แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดตลอดช่วงสมัยสงครามโลกฯ คือ คนไทยไม่ได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นอย่างจริงจังแก่ประการใด อุบล จิระสวัสดิ์ (2517:371) ได้สรุปสภาวะทางสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกฯ ในกรณีนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า

...ในค่านิยม คนไทยไม่ต่อต้านญี่ปุ่น แม้คนไทยจะไม่พอใจที่ญี่ปุ่นเข้ามารุกรานอธิปไตยของไทย แต่คนไทยก็ไม่ได้แสดงออกถึงความไม่พอใจดังกล่าว โดยทั่วไปคนไทยมีอุปนิสัยที่เอื้อเฟื้อและสงสาร จะเห็นชัดว่า เมื่อชาวยุโรปตกเป็นเชลยของญี่ปุ่น คนไทยสงสารคนเหล่านี้และแอบเอาอาหารและบุหรี่ไปให้ ครั้นปลายสงครามทหารญี่ปุ่นตกเป็นเชลยของฝ่ายสัมพันธมิตร คนไทยสงสารทหารญี่ปุ่นไม่มีใครฆ่าเค็มแก่ประการใด นอกจากนี้ไทยมีขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและไม่ได้ทำการรุนแรงซึ่งผิดกับประเทศพม่าและมาลยา...

ข้อควรสังเกตคือ การเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นจำนวนมาก ที่ปรากฏในหลักฐานบันทึกเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและหรือบันทึกของอดีตเสรีไทยต่าง ๆ นั้น เราจะไม่เห็นภาพของการปฏิบัติการสังหารทหารญี่ปุ่น หรือการชุมนุมโจมตีกองทหารญี่ปุ่นเลยก็ว่าได้ และที่สำคัญคือความรู้สึกที่ผลักดันให้คนไทยเข้าร่วมต่อต้านญี่ปุ่นในขบวนการเสรีไทยก็ไม่ใช่ว่าที่ความต้องการจะสังหารทหารญี่ปุ่น ทั้งนี้คงเป็นเพราะการเข้ามาของกองทหารญี่ปุ่นไม่ได้ปฏิบัติการอย่างรุนแรงหรืออย่างโหดร้ายต่อคนไทยนั่นเอง

ในประเทศไทยเพื่อนบ้านแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น การเข้าไปของกองทหารญี่ปุ่นได้ปฏิบัติการต่อประชาชนอย่างโหดร้ายหรืออย่างรุนแรง และได้ผลักดันให้ประชาชนหันไปเข้าร่วมกับขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก อย่างเช่นในประเทศมาลยา (มาเลเซียและสิงคโปร์) ญี่ปุ่นได้ปฏิบัติต่อชาวจีนอย่างโหดร้าย โดยญี่ปุ่นได้สังหารหมู่ชาวจีนเป็นจำนวนมาก ทั้งชาวจีนที่นิยมพรรคก๊กมินตั๋ง ชาวจีนที่นิยมพรรคคอมมิวนิสต์ และชาวจีนที่เป็นอาสาสมัครของกองทัพอังกฤษ (Bastin 1967:153-154) และที่สำคัญคือญี่ปุ่นได้รวมเอากิจการตำรวจทั้งหมดมาอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของหน่วยเคมเพไท

(Kempeitai) ซึ่งเป็นองค์กรสืบราชการลับของญี่ปุ่น มีชื่อเสียงในด้านความโหดร้าย และทารุณต่อประชาชน รวมทั้งสร้างความเกลียดกลัวให้กับชาวจีนและชาวพื้นเมืองต่าง ๆ อย่างมาก ซี.จี.อี.ฮอลล์ (2522:2:993) โต้กล่าวถึงมาลาयाภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่นไว้ว่า

...กำลังตำรวจภายใต้ความควบคุมของหน่วย "เคมเพไต" ทำให้เป็นไปได้ว่าขอบเขตของการสร้างความหวาดกลัวด้วยการปราบปรามประชาชนชาวพื้นเมืองนั้น ไม่มีใครดูถูกรู้ได้ทั้งหมด มีการสังหารหมู่ชาวจีนเป็นจำนวนมากนับพันหลังจากที่สิงคโปร์ โดยยอมแพ้นาน โดยเฉพาะชาวจีนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยกองเงินทุนสงครามแห่งประเทศจีน ส่วนการข่มขืนนั้นเป็นความวิบัติอย่างแท้จริงที่เกิดแกมลาया ภายใต้การยึดครองของญี่ปุ่น วิลเลียม เพอร์เชลล์ เขียนไว้ว่า พวกญี่ปุ่นกระทำการข่มขืนอย่างกว้างขวาง...

เอม.เจ. โรอัน (2526:229) โต้กล่าวถึงชาวจีนในมาลาया (มาเลเซีย) ในระหว่างสงครามโลก ไว้ว่า "ชาวจีนเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด จากความโหดร้ายของญี่ปุ่น และชาวจีนเป็นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่แก่ฝ่ายกำลังต่อต้านญี่ปุ่น" ความโหดร้ายที่ชาวจีนได้รับจากทหารญี่ปุ่นดังกล่าวนี้ ได้ผลักดันให้ชาวจีนจำนวนมากหันไปเข้าร่วมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ทำให้ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในมาลาयाซึ่งแต่เดิมในระยะแรกที่ญี่ปุ่นเข้ามายึดครอง มีกำลังกองโจรเพียง 3,000 ชุด เพิ่มขึ้นเป็น 7,000 ชุด ในปี พ.ศ. 2488 และกองกำลังเหล่านี้ได้ข่มขู่หน่วยทหารญี่ปุ่นถึงความเสียหายแก่กองทัพญี่ปุ่นไม่น้อย (ดู Kennedy 1962:260-262)

สำหรับประเทศไทย การบุกรุกเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นนั้น ทหารญี่ปุ่นไม่ได้ใช้นโยบายหรือมาตรการอย่างรุนแรงกับคนไทย ฝ่ายญี่ปุ่นดูเหมือนพอใจเพียงต้องการควบคุมเฉพาะรัฐบาลไทย เพื่อให้ความร่วมมือและช่วยเหลือการสงครามของฝ่ายญี่ปุ่นในการบุกรุกอาณานิคมของอังกฤษที่อินเดียและมาลาया ส่วนในระดับประชาชนฝ่ายญี่ปุ่นไม่ได้เข้าควบคุมคงปล่อยให้หน้าที่ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือฝ่ายญี่ปุ่นได้ให้ความเคารพต่ออธิปไตยของไทย ภายหลังจากฝ่ายญี่ปุ่นกับรัฐบาลไทยได้มีข้อตกลงทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรทางทหารแล้ว ฝ่ายทหารญี่ปุ่นได้กำหนดแผนการและมาตรการต่อไทยไว้ว่า

- ...1. อาศัยหลักการของสนธิสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น จะดำเนินการถอนกำลังทหารออกไปจากไทยตามลำดับ
2. ให้ทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำไทย ดำเนินการ ปิดล้อมจีนใหม่มากขึ้น และควบคุมป้องกันการค้าลอบคอกกับฝ่ายชาศึก
3. รีบเร่งดำเนินการสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่าให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว เพื่อใช้เป็นเส้นทางลำเลียงสำหรับแนวหลัง

ฝ่ายญี่ปุ่นจะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย และป้องกันไม่ให้เกิดการขัดแย้งใด ๆ ขึ้นระหว่างกันอย่างที่สุด โดยยึดหลักความร่วมมือเพื่อบรรลุผลชัยชนะในการสงครามเป็นสำคัญ... (Nihon Gaikoshi อ้างถึงใน ทวี ชีระวงศ์ เสรี 2524:180)

ในข้อกำหนดที่ว่า "ฝ่ายญี่ปุ่นจะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย" นั้น ตลอดสมัยสงครามโลก กล่าวได้ว่า ฝ่ายญี่ปุ่นได้ยึดถืออย่างเคร่งครัด ข้อประจักษ์ที่เห็นชัดคืออำนาจการบริหารการปกครองยังคงอยู่ในมือของรัฐบาลไทย กลไกของระบบราชการในกระทรวง ทบวงกรม ยังคงทำงานได้ตามปกติ และที่สำคัญคือหน่วยสืบราชการลับของญี่ปุ่นหรือหน่วยเคมเพไท ซึ่งมีชื่อเสียงในด้านความโหดร้ายและทารุณกรรมต่อประชาชนในประเทศแถบเพื่อนบ้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ไม่ได้เข้ามาบีบบังคับหรือสร้างความเกลียดกลัวให้กับประชาชนคนไทยเลยก็ว่าได้ เพราะอำนาจในการจับกุมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องสงสัยว่าทำการต่อต้านญี่ปุ่น เช่น เสรีไทยในอังกฤษและในสหรัฐอเมริกาที่ลอบเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ฝ่ายญี่ปุ่นปล่อยให้เป็นที่หน้าของตำรวจไทยจัดการ กิจการและอำนาจของตำรวจยังคงอยู่ในมือของ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ในขณะนั้นอย่างเต็มที่ จากคำให้การฯ ของ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ไม่ปรากฏว่า เสรีไทยหรือคนไทยในประเทศถูกจับกุมและถูกทรมานโดยฝ่ายทหารญี่ปุ่น (ดู สุพจน์ คำนะกุล, ผู้รวบรวม 2522) และจากหลักฐานบันทึกของอดีตเสรีไทยต่าง ๆ ที่ปรากฏก็ไม่พบว่าฝ่ายทหารญี่ปุ่นโดยหน่วยเคมเพไทได้พยายามหรือได้มีการฆาตกรรมคนไทยที่ต้องสงสัยว่าต่อต้านญี่ปุ่น เสรีไทยจากสหรัฐอเมริกาที่ถูกฆาตกรรมเสียชีวิต 2 คน คือ นายกระเวก ศรีวิจารณ์ และนายสมพงษ์ ศัลยพงษ์ กลับเป็นฝีมือของตำรวจไทยเอง (ดู คำพิพากษาคดีเสรีไทยจากสหรัฐอเมริกา 2522)

ส่วนในข้อกำหนดที่ว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะ "ป้องกันไม่ให้เกิดการขัดแย้งใด ๆ ขึ้นระหว่างกันอย่างที่สุด" นั้น กล่าวได้เช่นเดียวกับข้อกำหนดที่จะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทยคือ ตลอดสมัยสงครามโลกฯ ฝ่ายญี่ปุ่นได้มีความพยายามอย่างมาก ในอันที่จะป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกองทัพญี่ปุ่นกับประชาชนคนไทย ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจกันได้ว่าฝ่ายญี่ปุ่นไม่ต้องการทำให้เกิดความยุ่งยากในไประเทศไทย อันเป็นเขตแนวหลังของฝ่ายทหารญี่ปุ่นในการสู้รบกับฝ่ายสัมพันธมิตรในไประเทศพม่า โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของกองทัพที่ 15 และเป็นศูนย์กลางบัญชาการรบคานพม่า รวมทั้งใช้กรุงเทพฯ เป็นฐานรับส่งกำลังทหารเพิ่มเติมและสัมภาระยุทธปัจจัยต่าง ๆ จากญี่ปุ่น เพื่อส่งต่อไปยังแนวรบ และเป็นสถานที่รักษาที่พักฟื้นของทหารญี่ปุ่นที่ได้รับการบาดเจ็บจากการสู้รบ (ดู ทวี ชีระวงศ์เสรี 2524:138) ความพยายามของฝ่ายญี่ปุ่นในข้อกำหนดหรือมาตรการนี้ฝ่ายญี่ปุ่นโดยผู้บัญชาการทหารญี่ปุ่นในไประเทศไทย ได้กล่าวแก่จอมพล ป. พิบูลสงคราม และบรรดานายทหารญี่ปุ่นอย่างจริงจังภายหลังจากมีการตกลงเป็นพันธมิตรทางทหารว่า

...ไประเทศไทยเป็นพันธมิตรกับประเทศญี่ปุ่น เพราะฉะนั้นนายทหารญี่ปุ่นจะต้องเขารวมุพบปะสังสรรค์ควมมิตรไมตรีกับชาวไทย... ห้ามอย่างเด็ดขาด ถ้าหากทหารญี่ปุ่นคนใดแสดงออกถึงการทำลายความสัมพันธ์ที่ดีอันมีไมตรีต่อกัน ไมว่าจะเป็นการลักขโมย ชมชู้ หรือชมชื่นคนไทยแล้ว ผู้นั้นจะต้องถูกลงโทษในสถานหนักอย่างเด็ดขาด... (คำให้การฯ ของ ยายฮาร่า 1956 อ้างถึงใน สรศักดิ์งามขจรกุลกิจ 2529:91)

อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา "ก็ได้มีการขัดแย้งระหว่างชาวไทยกับทหารญี่ปุ่นขึ้นอยู่เสมอ" ตามข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ในเวลานั้น อาทิ ไทยใหม่ สุภาพบุรุษ ในภาพความขัดแย้งในกรณีส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกิดในกรุงเทพฯ และไม่ใหญ่โตนัก เช่น ทหารญี่ปุ่นซื้อของแล้วไม่จ่ายเงิน ทหารญี่ปุ่นถูกผู้หญิงไทย (โสเภณี) เป็นคน เพื่อแก้ไขในปัญหานี้ ฝ่ายญี่ปุ่นโดยกองทัพญี่ปุ่น "จึงได้ปรับปรุงโครงสร้างกองบัญชาการในไทยเสียใหม่ และแต่งตั้งให้ พลโท Nakamura มาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการแทน เพื่อสร้างเสริมความสัมพันธ์ให้ดีขึ้น" (ทวี ชีระวงศ์เสรี 2524:180)

ภายใต้การนำของ พล.ท. นากามูระ (Nakamura Akito) ผู้บัญชาการ

ทหารญี่ปุ่นสูงสุดในประเทศไทย (พ.ศ. 2487-2488) ได้ช่วยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในช่วงครึ่งหลังของสงคราม (พ.ศ. 2487-2488) เป็นไปด้วยดี การขัดแย้งระหว่างประชาชนคนไทยกับทหารญี่ปุ่นมีน้อยลง พล.ท. นากามูระ (Nakamura 1958: 12-27) ได้เขียนบันทึกเรื่อง "คู่มือวิชาการทหารชาวพุทธ บันทึกความทรงจำเมื่อครั้งประจำอยู่เมืองไทย" (Hotokeno Shireikan) และได้กล่าวถึงกรณีนี้ไว้ว่า เมื่อแรกเดินทางเข้ามาประจำประเทศไทย รู้สึกว่าทหารญี่ปุ่นได้รับการรังเกียจจากประชาชนคนไทย ข้าพเจ้าจึงได้เข้มงวดกับทหารและได้พยายามทำให้ทหารญี่ปุ่นเป็นที่รักใคร่ของประชาชนคนไทย อาจกล่าวได้ว่าความพยายามของ พล.ท. นากามูระ ในการทำให้ทหารญี่ปุ่นเป็นที่รักใคร่ของประชาชนคนไทยนั้น มีส่วนสำคัญทำให้การกระทบกระทั่งระหว่างประชาชนคนไทยกับทหารญี่ปุ่นลดน้อยลง ตามหน้าหนังสือพิมพ์ช่วงหลังดังกล่าวนี้ ไม่ค่อยปรากฏข่าวทหารญี่ปุ่นรังแก ประชาชนคนไทยมากเท่ากับช่วงต้นสงครามฯ (พ.ศ. 2484-2486) และอาจกล่าวได้ว่า พล.ท. นากามูระ เป็นผู้มีความสำคัญ ในการยับยั้งการใช้มาตรการอย่างรุนแรงกับรัฐบาลฝ่ายไทย โดยเฉพาะในช่วงท้าย ๆ ของสงคราม อันเนื่องมาจากการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย นายคิเรก ชัยนาม (2510:321-322) หัวหน้าสำคัญคนหนึ่งของขบวนการเสรีไทย ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในสายตาของทหารญี่ปุ่นไว้ว่า

... เหตุการณ์เหล่านี้ญี่ปุ่นทราบดี แต่ที่ญี่ปุ่นไม่ทำอะไรก็เพราะเห็นว่าคนเสียเปรียบอยู่ในสถานะสงคราม การรุนแรงกับไทย มืดของโลกก็จะเห็นออกเห็นใจไทยว่า คงทนการรุกรานของญี่ปุ่นไม่ไหวต่อไป จึงลุกขึ้นต่อสู้... นอกจากนี้ก็เพราะบังเอิญมีแม่ทัพญี่ปุ่น คือ นายพลนากามูระซึ่งเป็นผู้สุดซุ่มเห็นการณ์ไกล...

นักเขียนของญี่ปุ่นคนหนึ่ง (Nishino Junjiro) มองว่าสาเหตุที่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ได้ทำการอย่างรุนแรงกับฝ่ายรัฐบาลไทย โดยเฉพาะในการบีบบังคับหรือปลดอาวุธกองทัพไทยว่า เนื่องมาจากเหตุผล 3 ประการคือ

1. ฝ่ายไทยได้ให้การร่วมมือต่าง ๆ เช่นการให้กองทัพญี่ปุ่นในไทยกู้เงินใช้จ่ายเป็นอย่างดี
2. การปฏิบัติการของคณะเสรีไทยในขณะนั้น ยังไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อการทำสงครามของกองทัพญี่ปุ่นมากนัก

3. ฝ่ายญี่ปุ่นได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นด้วยสายตาวินิจฉัยที่เที่ยงตรง จึงไม่ต้องการให้เกิดจุดกางพรอยจากการปลดอาวุธหรือเขายึดครองไทย... (อ้างถึงใน ทวี ชีระวงศ์เสรี 2524:187)

อย่างไรก็ตามการดำเนินนโยบายของฝ่ายญี่ปุ่น ภายใต้ข้อกำหนดที่จะไม่เข้าแทรกแซงกิจการภายในของไทย และได้พยายามป้องกันไม่ให้เกิดการขัดแย้งใด ๆ ขึ้นระหว่างกันอย่างยิ่งที่สุดตามที่โคกล่ามาแล้วนี้ มีส่วนทำให้สังคมไทยไม่ได้รับความโหดร้ายจากการบุกรุกเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นตลอดช่วงสมัยสงครามโลกฯ และที่สำคัญคือทำให้ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ไม่ได้มีความรู้สึกเกลียดชังและหรือต้องการต่อต้านญี่ปุ่น ความรู้สึกเกลียดชังญี่ปุ่นไม่ไค้มีกระแสความเข้มข้นในสังคมไทยเลยก็ว่าได้ สังเกตได้จากหลักฐานบันทึกของอภิศรีไทยแทบทั้งหมด โคซี่ให้เห็นว่าการเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยไม่ได้ถูกผลักดันมาจากความรู้สึกเกลียดชังญี่ปุ่น แม้ว่าการชักชวนบุคคลบางคนเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย จะเริ่มมาจากคำถามที่ว่า "เกลียดญี่ปุ่นไหม" เช่น ร.ต.อ.เนียบ อัมพุนนท์ (2501:130) กล่าวว่าเมื่อแรกที่ถูก ร.ต.อ.เชื้อ สุวรรณศรี ชักชวนเข้าเป็นเสรีไทย ร.ต.อ.เชื้อ นำคำถามแรกว่า "เฮ้ย, ลို့เกลียดอายญี่ปุ่นไหมวะ " หรือ พล.ต.ต.ชโล ศรีสรากร (2488:89-90) ผู้บังคับการตำรวจสันติบาลก็ใช้คำถามทำนองเดียวกันนี้ในการชักชวนผู้ไค้บังคับบัญชาเข้าร่วมเป็นเสรีไทย แต่เมื่อมองในทางกลับกันที่ไค้เริ่มจากคำถามดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นไค้ว่ากระแสความเกลียดชังญี่ปุ่นไม่ไค้กระแสความรู้สึกร่วมหรือสำคัญในสังคมไทย เพราะการที่ไค้ใช้คำถามนำดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นชัดไค้ว่า ผู้ชักชวนก็เหมือนจะไม่แน่ใจว่าผู้ถูกชักชวนจะเกลียดญี่ปุ่นหรือไม่ สภาพเช่นนี้อาจกล่าวไค้ว่าความต้องการที่จะต่อต้านญี่ปุ่นไม่ไค้อยู่ในหัวใจของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ก็ว่าได้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะนอกเหนือจากสังคมไทยจะไม่ไค้ได้รับความโหดร้ายจากการบุกรุกเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นแล้ว ในทางเศรษฐกิจสังคมไทยก็ไม่ไค้ได้รับผลกระทบอย่างมาก จริงอยู่การบุกรุกเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามฯ ไค้ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนสินค้าบางอย่างและทำให้เกิดปัญหาเงินเฟ้อ แต่คนไทยยังมีอาหารการกินที่จัดไค้ว่าอุดมสมบูรณ์ "ตลอดสมัยสงครามประเทศไทยไม่ประสบปัญหาขาดแคลนอาหาร โดยเฉพาะชาวไทยมีเหลือเฟือ ทำให้ส่งออกไปขายยังดินแดนที่ญี่ปุ่นยึดครองไค้ตลอดสมัยสงคราม" (อุบล จิระสวัสดิ์ 2517:371)

สภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีส่วนทั้งโดยทางตรงและอ้อม ที่ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย ไม่สามารถกระจายขยายออกไปสู่ประชาชน ในวงกว้างได้ การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยส่วนใหญ่ยังคงจำกัดตัวอยู่เฉพาะใน หมู่นคนไทย ที่ได้รับการศึกษาคอนข้างสูงทั้งในและนอกระบบราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทย ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นในแง่หลักการเอกราช-อธิปไตยของชาติ และเป็นปัญหาที่จะผลักดันให้กลุ่มคนไทยเหล่านี้ได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นหรือก่อตัว ขึ้นเป็นขบวนการเสรีไทย ทั้งนี้เพราะการก่อตัวของขบวนการเสรีไทยนั้น มีแรงผลักดัน มาจากการต่อต้านญี่ปุ่นในปัญหาหลักการเอกราช-อธิปไตยของชาติ และที่สำคัญคือการ ต่อต้านญี่ปุ่นที่มีแรงผลักดันมาจากปัญหาทางการเมืองภายในของไทยเอง ในฐานะที่ฝ่าย ญี่ปุ่นได้เข้ามาเป็นผู้ให้การสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็น ปัญหาการเมืองภายในที่มีการต่อต้านหรือมีความขัดแย้งอยู่แต่เดิม และจะผลักดันให้กลุ่ม การเมืองภายในที่มีความขัดแย้งกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น 2 กลุ่มใหญ่ คือ พวกนิยมเจ้าและภายในคณะราษฎรนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ได้เคลื่อนไหวทำ การต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการผนวกเอาปัญหาการเมืองภายใน เข้าไปอยู่ในบริบทเดียวกับปัญหาญี่ปุ่นผู้บุกรุก คือทำให้รัฐบาลเผด็จการจอมพล ป. พิบูล- สงคราม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเป็นพวกเดียวกันฝ่ายญี่ปุ่นโดยหันไปให้การสนับสนุน หรือเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร (ข้างประชาธิปไตย) ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น ผู้บุกรุกหรือผู้ยึดครอง และรัฐบาลเผด็จการจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ให้การสนับสนุน ฝ่ายญี่ปุ่นผู้ทรูราน (ข้างเผด็จการ) ทั้งนี้โดยมีหลักการเพื่อเอกราช-อธิปไตยของชาติ อันสมบูรณ์และเพื่อประชาธิปไตยอันแท้จริง (ดู บทที่ 3)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมือง 2 กลุ่มข้างต้นนี้ หรืออีกนัยหนึ่งคือการก่อตัว ของขบวนการเสรีไทย ได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มการเมืองภายในอื่น ๆ ที่ขัดแย้งกับ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะนั้น เช่นกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสาน (หรือกลุ่มผู้นำอีสาน) และได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่มีการศึกษาคอนข้างสูงทั้งในและ นอกระบบราชการ กลุ่มในระบบราชการ อาทิ กลุ่มนักเรียนนอกโดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน ไทยในสหรัฐอเมริกาและในอังกฤษ และที่สำคัญคือกลุ่มข้าราชการระดับกลาง-ล่าง ใน หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งจากกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ ตำรวจและฝ่าย

พลเรือน-ครูประจำบาล ส่วนกลุ่มนอกระบบราชการส่วนใหญ่คือกลุ่มคนชั้นกลางในเมือง อันได้แก่เช่น พวกนักเขียน นักประพันธ์ และหรือนักหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์ในเครือ สยามนิกร พิมพ์ไทย และสุภาพบุรุษ อาทิ นายมาลัย ชูพินิจ นายสุภา ศิริमानนท์ และนายอารีย์ ลีระ (คู ประยูทธ สิทธิพันธ์ 2527:575; สมบูรณ์ วรพงษ์ 2527:173; สุภา ศิริमानนท์, สัมภาษณ์) และกลุ่มนิสิตนักศึกษา ในมหาวิทยาลัยคือ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง รวมทั้งนักเรียนเตรียมอุดมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและนักเรียนเตรียมปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยบางส่วนของกลุ่มนี้ ได้อาสาสมัครเข้าฝึกอบรมในรูปของนักเรียนนายสิบสารวัตรทหาร ภายใต้การบังคับของ พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ (คู ทีระลึก สท. 2488 2516) บางส่วนถูกส่งออกไปฝึกการรบพิเศษกับหน่วย โฉ. เอส. เอส. หรือหน่วยกองกำลัง 136 ที่อินเดียน นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เดินทางไปฝึกกับหน่วย โฉ. เอส. เอส. เช่น นายประมุข ศุภชลาศัย นายผดุง เคชจัญญ ส่วนนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง อาทิ นายละออ เชื้ออภัย นายโชคแสง นนทสุต นายอำนาจ สุวรรณกิจบริหาร นายพร้อม จุลิตานนท์ นายเนื่อง สุขพล นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ (หน่วยกองกำลัง 136) และนายนาม วุฒิตากัย (หน่วยกองกำลัง 136) เป็นต้น นอกจากนี้ ขบวนการเสรีไทยยังได้รับความสนับสนุนจากกลุ่มคนชั้นล่างหรือประชาชนในท้องถิ่นบางส่วน ซึ่งมีไม่มากนัก ได้แก่ ประชาชนในเขตที่มีการจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสาน-เหนือ อาทิ คนสนิทของนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.จังหวัดสกลนคร) เช่น นายครอง จันดาวงศ์ นายทองปาน วงศ์สง่า นายวิสุทธิ์ มุขยกุล นายสวัสดิ์ ทรายู นายสว่าง ทรายู นายฉิมฤทธิ์ ทรายู (สวัสดิ์ ทรายู, สัมภาษณ์) คนสนิทของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี) เช่น นายคำวิทย์ มุณยประสิทธิ์ (หลานนายทองอินทร์) นายผดุง จันทรเบกษา เป็นต้น (โพธิ์ ชัมภรัตน์, สัมภาษณ์; คำวิทย์ มุณยประสิทธิ์, สัมภาษณ์) คนสนิทของนายทอง กันทาธรรม (ส.ส.จังหวัดแพร่) เช่น นายทวีศักดิ์ สินธุวงศ์ (สัมภาษณ์)

ขบวนการเสรีไทยมีแนวคิดทั้งในระดับกว้างและแคบ หลักการเพื่อเอกราช-อธิปไตยของชาติอันสมบูรณ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดโดยกว้างของขบวนการเสรีไทย

หอสมุดกลาง สถาบันวิจัยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และจะผลักดันให้ขบวนการเสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่น โดยหันไปให้การสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตรและให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่ฝ่ายสัมพันธมิตร และได้มีความพยายามเคลื่อนไหวอย่างสุดเหวี่ยงในช่วงท้ายของสงครามโลกา เพื่อแก้ไขปัญหาเอกราช-อธิปไตยของชาติภายหลังจากสงครามมา อันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ โดยมีกลุ่มข้าราชการระดับกลาง-ล่าง เข้ามารับสมัครหรือเป็นฐานสำคัญของขบวนการเสรีไทย ทั้งนี้เพราะกลุ่มข้าราชการเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้สึกไวหรือมีความเข้าใจปัญหาหลักการเอกราช-อธิปไตยของชาติในขณะนั้นได้ค่อนข้างดี และที่สำคัญคือข้าราชการเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในองค์กรหรือมีการจัดตั้งที่ดี ความรู้สึกหรือเหตุผลของ พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ (2517:68) ที่กล่าวถึงการเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยไว้ว่า "ด้วยความสำนึกในการที่เกิดขึ้นมาเป็นคนไทย สำนึกในการรับผิดชอบในฐานะคนไทยคนหนึ่ง ที่ต้องทำให้ชาติไทยเป็นชาติเอกราชมีอธิปไตยโดยสมบูรณ์" หรือความรู้สึกของ พล.อ.เนตร ชมะโยชิน (2510ก:52) ซึ่งกล่าวทำนองเดียวกับ พล.อ.อ.ทวี จุลละทรัพย์ และได้เห็นว่า "ณมิตินี้ร่วมมืออย่างเต็มที่ เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ" อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้สึกโดยรวมของกลุ่มข้าราชการที่หันมาเข้าร่วมหรือสนับสนุนขบวนการเสรีไทย เมื่อถูกระดมจากขบวนการเสรีไทยโดยผ่านกลไกของรัฐหรือรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ เห็นได้จากการเติบโตของขบวนการเสรีไทย เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในโดยมีการเคลื่อนไหวจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ด้วยการอาศัยคำสั่งทางการระดมกลุ่มข้าราชการตามสายงานหรือความสัมพันธ์ที่มีอยู่ เพื่อเข้ามาปฏิบัติราชการพิเศษ" หรือเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย กลุ่มคนที่พบเห็นว่าเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นส่วนใหญ่จึงมักเป็นกลุ่มข้าราชการที่เข้าร่วมปฏิบัติราชการหลังจากการขึ้นมามีอำนาจของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ปี พ.ศ. 2487 กลุ่มทหารบก (ดู เนตร ชมะโยชิน 2510ก) กลุ่มทหารเรือ (ดู ทหาร ข้าราชการ 2516; สังวร สุวรรณชีพ 2516) กลุ่มทหารอากาศ (ดู กองทัพอากาศ 2525; ทวี จุลละทรัพย์ 2517) กลุ่มตำรวจ (ดู ชลอ ศรีศรากร 2488; เฉียบ อัมพุนันท์ 2501) กลุ่มพลเรือน (ดู กนกมิตร ศุภมงคล 2527; พระพิศาลสุขุมวิท 2522; อ้วน นาคทรพร 2519 เป็นต้น) อย่างไรก็ตามการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในส่วนนี้ ได้ช่วยทำให้ฐานะของประเทศไทยรอดพ้น

จากการเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง

ส่วนหลักการเพื่อประชาธิปไตยอันแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดโดย
แคมของขบวนการเสรีไทย และจะผลักดันให้ขบวนการเสรีไทยเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล
จอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยพวกนิยมเจ้าเคลื่อนไหวต่อต้านอยู่ภายนอกประเทศ ทั้งที่
สหรัฐอเมริกา นำโดย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และที่อังกฤษ นำโดย ม.จ.ศุภสวัสดิ์-
วงศ์สนิท สวัสดิ์วัฒน์ ด้วยการปฏิเสธนโยบายสงครามของรัฐบาลและประกาศตัวเป็น
อิสระจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่วนฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เคลื่อนไหว
ต่อต้านอยู่ภายในประเทศ ด้วยการจัดตั้งองค์การใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นและอาศัยการต่อสู้ทาง
รัฐสภาที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พวกนิยมเจ้าต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล-
สงคราม ในฐานะที่รัฐบาลเป็นตัวแทนของคณะราษฎร เนื่องจากพวกนิยมเจ้ามีความ
ขัดแย้งกับการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญของคณะราษฎร มานับแต่หลังเปลี่ยนการปกครอง
พ.ศ. 2475 ส่วนฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ ต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ใน
ฐานะที่รัฐบาลเป็นตัวแทนของกลุ่มทหารบก เนื่องจากฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ มีความ
ไม่พอใจต่อการขึ้นมาธิบดีบาทและอิทธิพลอย่างสูงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม หรือกลุ่ม
ทหารบก การเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทยในส่วนนี้ ได้กดดันให้รัฐบาลจอมพล ป.
พิบูลสงคราม จำต้องลาออกไปในปี พ.ศ. 2487 และหลังจากนั้นขบวนการเสรีไทยได้มี
ความพยายามในอันที่จะต่อต้านการกลับมาใช้อำนาจของกลุ่มทหารบก ด้วยการผลักดันการเมือง
ไปสู่การแข่งขันในระบอบรัฐสภาหรือพรรคการเมือง (ดู บทที่ 4)

การที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย จึงจำเป็น
ต้องมองผ่านจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในของไทยเอง ทั้งนี้เพราะการเคลื่อนไหว
ของขบวนการเสรีไทย มิใช่เป็นเพียงขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการต่อสู้
ทางการเมืองภายใน ทั้งระหว่างพวกนิยมเจ้ากับคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรหรือ
กลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ระหว่างฝ่ายหนึ่งนำโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับอีกฝ่ายหนึ่ง
นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ การต่อสู้ของกลุ่มการเมืองดังกล่าวนี้ทำให้การเคลื่อนไหวของ
ขบวนการเสรีไทย เข้าไปสัมพันธ์หรือเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลง

ทางการเมืองภายในของไทยอย่างน้อยไปจนถึงปี พ.ศ. 2492 โดยขบวนการเสรีไทย กลายเป็นฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่ทั้งพวกนิยมเจ้าและฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ คือมี ทั้งกลุ่มที่ให้การสนับสนุนพวกนิยมเจ้า และกลุ่มที่ให้การสนับสนุนฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์

การอธิบายเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้เริ่มและ ยืนอยู่บนพื้นฐานปัญหาการเมืองภายในของไทยเอง โดยมุ่งพิจารณาการเคลื่อนไหวของ ขบวนการเสรีไทย ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งระหว่างพวกนิยมเจ้ากับคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรหรือกลุ่มผู้นำระบอบใหม่ ระหว่างฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ รวมทั้งระหว่าง กลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 1 หรือกลุ่มผู้นำท้องถิ่นกับรัฐบาลหรือผู้นำส่วนกลาง นับแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยจะเน้นช่วงตั้งแต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นมา